

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»:

Директори Пажӯҳишгоҳи рушди
маориф ба номи Абдурахмони
Ҷомии Академияи таҳсилоти
Тоҷикистон, номзоди илмҳои
физика-математика, дотсент

Начмиддиниён А.М.

25 февралӣ соли 2025

ХУЛОСАИ

шуъбаи фанҳои табиӣ-риёзӣ, технологияи иттилоотӣ ва бознигариву тақмили стандарт, барномаҳои таълимию китобҳои дарсии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ба диссертатсияи Буриев Бахтиёр Болтаевич дар мавзӯи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот(илмҳои педагогӣ).

Буриев Бахтиёр Болтаевич соли 1978 факултаи математикаи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айниро аз рӯйи ихтисоси «математика-физика» хатм кардааст (диплом ЕВ № 231542).

Дар давоми омадасозии диссертатсия Буриев Бахтиёр Болтаевич унвонҷӯи шуъбаи омодакунии кадрҳои илмӣ ва илмӣ-педагогии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, ҳамзамон ба ҳайси ходими пешбари илмӣ раёсати ташхис ва тақризи адабиёти таълимии муассисаи болозикр қору фаъолият намудааст.

Имтиҳонҳои номзадиро бо баҳоҳои зерин супоридааст:

- Тарих ва фалсафаи илм – «5» (аъло) – 18.05.2021.

- Забони хориҷӣ (англисӣ) – «4» (хуб) – 13.11.2021.

Ихтисос: 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот (педагогикаи умумӣ) – «5» (аъло) – 19.05.2022.

Шаҳодатнома дар бораи супоридани имтиҳонҳои номзадӣ таҳти № 845 аз 19.02.2025 аз ҷониби Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон дода шудааст.

Роҳбари илмӣ: Қодиров Бахтиёр Розикович - доктори илмҳои педагогӣ, профессор-ҳодими илмӣ шуъбаи коркард, татбиқи технологияи инноватсионии таълим (таҳсилоти 12-сола).

Диссертатсияи Буриев Бахтиёр Болтаевич дар шуъбаи фанҳои табиӣ-риёзӣ, технологияи иттилоотӣ ва бознигариву тақмили стандарт, барномаҳои

таълимию китобҳои дарсии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон таҳия гардида, ба омӯзиши яке аз масъалаҳои муҳими педагогикаи муосир – «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» равона гардидааст.

Рисолаи мазкурро муқарризони ҳолис Гулмадов Ф. – д.и.п., мудири шӯбаи педагогика ва методикаи таълими Академияи таҳсилоти Тоҷикистон; Сафаров Бахтиёр Бердиевич – н.и.п., мудири кафедраи физикаи тиббӣ ва биологӣ бо асосҳои технологияи информатсионии Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон бо номи Абуали Ибни Сино; Шарипов Нусратулло Зайдуллоевич – н.и.п., дотсент, дотсенти кафедраи математикаи олий ва фанҳои табиатшиносии Донишгоҳи тижорати Тоҷикистон мавриди таҳлилу омӯзиш қарор дода, тақризи худро пешниҳод намуданд.

Буриев Бахтиёр Болтаевич кори илмӣ-таҳқиқотии худро дар мавзӯи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» зери роҳбарии доктори илмҳои педагогӣ, профессор Қодиров Бахтиёр Розикович ба анҷом расонидааст.

Чаласаи васеи шӯбаи фанҳои табиӣ-риёзӣ, технологияи иттилоотӣ ва бознигариву тақмили стандарт, барномаҳои таълимию китобҳои дарсӣ-и Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон баромади довталаби дараҷаи илмӣ Буриев Бахтиёр Болтаевич дар мавзӯи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ», хулосаи роҳбари илмӣ доктори илмҳои педагогӣ, профессор Қодиров Бахтиёр Розикович, муқарризони ҳолис ва музокираву муҳокимаҳои илмӣ иштирокчиёни чаласаро шунида, ба чунин хулоса расид:

1. Ихтисос, мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионии Буриев Бахтиёр Болтаевич дар мавзӯи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» ба шиносномаи ихтисоси 13.00.01 – педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот(илмҳои педагогӣ) мувофиқат мекунад.

2. Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионии Буриев Бахтиёр Болтаевич дар мавзӯи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» мубрам ва дархӯри тақозои замони муосир буда, дар он ба мазмун ва мақсади шароитҳои педагогии ташаккули салоҳиятҳои асосии хонандагон бо истифода аз математика ва технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста

ба талаботи ҳуҷҷатҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ ва ҷомеаи муосир муҳим арзёбӣ шудааст.

3. Арзиши амалии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф асосҳои назариявӣ, коркарди педагогӣ ва натиҷаҳои он, амсилаи муассиру дар асоси озмоиш санҷидашударо пешниҳод менамояд, ки метавонанд ҳангоми таълими фанни математика, дар машғулиятҳои берун аз синфии математикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди истифода қарор гирад. Маводи илмӣ - методии таҳқиқотро ҳангоми тақмили ихтисоси омӯзгорон ва тайёрии касбӣ - методии омӯзгори ояндаи математика дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ истифода бурдан имконпазир аст.

Довталаб дар ҷараёни корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ба ҳаллу фасли мақсади таҳқиқот ноил шуда, дуруст будани фарзияи пешниҳодкардаи муҳаққиқ тасдиқи худро ёфтааст.

Муҳаққиқ проблема, мақсаду вазифа ва фарзияи таҳқиқот, нағони диссертатсиониро дуруст муайян карда, дар ин замина корҳои зеринро иҷро намудааст, аз ҷумла:

1. Мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ манбаи беназири супоришҳо, усулҳо ва ғояҳост, ки ба рушди тафаккури эҷодии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мусоидат мекунанд. Ин мавод воситаи пурқуввате барои ташаккули тафаккур, малакаҳои таҳлили таҳқиқотӣ ва пеш аз ҳама барои ташаккули қобилияти эҷодии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аст. Дар асрҳои миёна Шарқ ба маркази тарҷумаи матнҳои антикӣ ва рушди ғояҳои нави илмӣ ва фарҳанг табдил ёфта буд. Дар ин давра махсусан ба алгебра, геометрия, астрономия ва арифметика диққати махсус дода мешуд. Асарҳои математикҳои асримиёнагии шарқ ба рушди илми аврупоӣ мусоидат карданд ва аз ин нуқтаи назар истифода бурдани ин дастовардҳо дар раванди таълиму тадрис ба манфиати қор аст.

2. Мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ на танҳо як қисми таърихи илм, балки манбаи бойи дониш аст, ки онро дар раванди таълими математикаи муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ самаранок истифода бояд бурд. Он имкон медиҳад, ки равишҳои таърихӣ, байнифаннӣ ва фарҳангӣ ба омӯзиш ворид карда шаванд, ки ин ба рушди тафаккури интиқодӣ, тавачҷӯх ба математика ва дарки хусусияти глобалии илм дар хонандагон мусоидат карда, боиси ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон мегардад. Дохил кардани мисолу масъалаҳо аз мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ ва усулҳои математикаи ҳалли мисолу масъалаҳо ба таври асримиёнагии шарқӣ ба раванди таълим имкон медиҳад, ки: рушди тавачҷӯхи маърифатии хонандагон рушд карда, таъмини робитаи байнифаннии математика бо таърих, фарҳанг ва санъат барқарор гардад.

3. Мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ воситаи беназирест, ки ба рушди қобилияти эҷодии хонандагон дар дарсҳои математика мусоидат мекунад. Онҳо ба хонандагон имкон медиҳанд, ки математикаро бо таърих ҳамгиро омӯзанд ва яклухтии оламо ба тези дарк намоянд. Истифодаи мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар дарсҳои математика таваҷҷӯхро ба мавзӯ ҳавасманд карда, малакаҳои эҷодӣ ва тафаккури интиқодиро инкишоф медиҳад. Намунаҳои ҳалли мисолу масъалаҳои гузаштагонанон, аз ҷумла қорҳои математикҳои барҷаста, ҳаёт ва фаъолияти онҳо ба хонандагон кӯмак мекунад, ки на танҳо математикаро беҳтар дарк кунанд, балки тасаввурот ва қобилияти ҳалли масъалаҳои ғайримуқаррариро инкишоф диҳанд.

4. Истифодаи мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар дарсҳои математика дорои иқтидори назарраси тарбиявӣ мебошад. Қорҳои мутафаккирони барҷаста, ба монанди Ал-хоразмӣ, Умари Хайём, Абӯрайҳони Берунӣ ва дигарон на танҳо дониши хонандагонро ғани мегардонанд, балки роҳнамои хонандагон дар ҷодаи илмомӯзӣ мегардад. Онҳо намунаи талош барои ҳақиқат, истодагарӣ дар ҷустуҷӯи ҳалли масъалаҳо ва эҳтиром ба мероси фарҳангии халқҳои гуногунро дарк мекунад.

5. Модели таҳияшудаи ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар раванди таълим метавонад тавассути: дарсҳои махсус таҳияшуда ва ё курсҳои ҳамгирошуда; фаъолияти беруназсинфӣ (маҳфилҳо, озмунҳо, лоихаҳо); дастурҳои таълимӣ, маълумотномаҳои таърихӣ амалӣ карда шавад.

Натиҷаи қорҳои озмоишӣ дар анҷоми ҳар як марҳила таҳлилу ҷамъбасти гардида, мақолаҳои илмӣ зерини дар нашрияҳои илмӣ тақризшаванда чопнамудаи унвонҷӯ пурра мазмуни рисолаҳо фаро мегиранд:

[1-М] Буриев Б. Б. Нақши назми риёзӣ дар беҳдошти қобилияти муоширати хонандагон дар ҷараёни омӯзиши фанни математика /Б.Б. Буриев // -Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - 2013. № 3/5 (118). - С. 236-239

[2-М] Буриев Б. Б. Истифодаи баъзе хосиятҳои функцияҳо ҳангоми ҳалли муодилаҳои ғайристандартӣ /Б.Б. Буриев // - Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. -2019. № 1 (25). - С. 131-135.

[3-М] Буриев Б.Б. Ташаккули салоҳиятҳои хонандагон дар раванди таълими математика /Б.Б. Буриев // - Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. -2019, № 2 (26). - С. 32-37.

[4-М] Буриев Б.Б.Технологияи истифодаи маводи айёни ва тақсимоӣ дар раванди таълим / Б.Б. Буриев // - Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. -2020, № 3 (31). - С. 28-36.

[5-М] Буриев Б. Б. Ташаккулёбии ҷаҳонбинии хонандагон зимни омӯзиши таърихи математика /Б.Б. Буриев // -Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. -2021. №3 (35). - С.174-180.

[6-М] Буриев Б. Б. Об неъматии бебаҳо (меҳвари дарси математика) (дар ҳаммуаллифӣ) /Б.Б. Буриев // - Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. - 2021. № 4 (36).- С.188-194.

[7-М] Буриев Б. Б. Использование математического наследия таджикско - персидских ученых при изучении естественно - математических дисциплин в условиях инклюзивного образования (дар ҳаммуаллифӣ) / Б.Б. Буриев // - Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. - 2024. № 4 (48). - С.24-28.

4. Натиҷаҳои илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ ва тавсияҳои методии пешниҳодкардаи доктарабар дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Литсей барои хонандагони болаёқат № 4 ш. Душанбе, ноҳияи Шохмансур; Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ № 3, вилояти Хатлон ноҳияи Дӯстӣ; Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ № 11, вилояти Суғд ноҳияи Ҷаббор Расулов; Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ № 20, вилояти Суғд ноҳияи Ҷаббор Расулов; Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ № 8, вилояти Хатлон ноҳияи Ҷайхун гузаронида шуда, дар онҳо ҳамагӣ 526 хонанда ва 22 омӯзгори математикаро ба корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ ҷалб карда шуданд. Натиҷаҳои илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ тавассути баргузориҳои корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ тасвибу тасдиқ шудаанд. Санадҳои татбиқи натиҷаҳои илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии дар боло зикршуда мавҷуд буда, самаранокии истифодаи роҳи усулҳои ташаккули салоҳиятнокии истифодаи математикӣ хонандагон, сохтор ва амсилаи ташаккули салоҳиятҳои математикӣ собит карда шудааст.

Натиҷаҳои таҳқиқот дар ҷаласаҳои шуъбаи фанҳои табиӣ-риёзӣ, технологияи иттилоотӣ ва бознигариву тақмили стандарт, барномаҳои таълимию китобҳои дарсии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон баррасӣ шуда, дар конференсияҳои ҳамасолаи илмӣ-методӣ ва ҷумҳуриявӣ ироа ва тасвиб шудаанд.

5. Саҳми шахсии унвонҷӯ дар он зӯҳур меёбад, ки мазкур масъалаи таҳқиқоти диссертатсиониро ҳаматарафа таҳлилу баррасӣ карда, таҳқиқотҳои назариявӣ ва озмоиширо дар омезиши дуруст ба роҳ мондааст, маводи таҳқиқотро таҳлили миқдорӣ ва сифатӣ карда, маҷмӯи роҳи усулҳоро вобаста ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот мавриди истифода қарор додааст, дар заминаи таҳқиқоти озмоишӣ муқаррароти қори илмиро аз ҷиҳати амалӣ аз тариқи баргузориҳои корҳои озмоишӣ тасвибу тасдиқ кардааст, натиҷаҳои озмоиш ва коркардҳои

бадастомадаро таҳлилилу арзёбӣ кардааст, оид ба мазуи диссертатсия ва натиҷаҳои таҳқиқот мақолаҳои илмӣ таҳия ва нашр карда, дар чорабиниҳои илмӣ иштирок ва маърузаҳо кардааст, натиҷаҳои бадастомадаро ҷаъмбаст карда, дар заминаи онҳо пешниҳоду тавсияҳои методӣ коркард ва манзур кардааст.

Таҳқиқоти диссертатсионии Буриев Бахтиёр Болтаевич дар шароити муносири ҷаҳонишавӣ муҳим ва аҳамияти мубрам дошта, довталаб дар раванди ташаккули қобилиятҳои эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ мақсад ва вазифаҳои дар назди таҳқиқот гузошташуда дар воқеъ ба навгониҳои илмӣ зерин ноил шудааст:

- Мафҳум ва моҳияти қобилияти эҷодии хонандагон ҳангоми омӯзиши математика дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба таври назариявӣ асоснок карда шудааст.

- Усулҳои ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон ҳангоми омӯзиши математика дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян карда шудааст.

- Модели дидактикии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ таҳия гардида, ба таври озмоишӣ санҷида шудааст.

- Мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ аз нигоҳи таърихӣ ва математикӣ баррасӣ гардида, шароити истифодаи он дар дарсҳои математикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян карда шудааст.

- Усулҳо ва равишҳои татбиқи мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар таълими математикаи муносири мактабӣ ба таври озмоишӣ санҷида шудааст.

- Самаранокии модели дидактикии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ ба таври озмоишӣ санҷида шудааст.

- Барои муаллимони математикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ оид ба ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон дар дарсҳои математика тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ тавсияҳои методӣ таҳия карда шудааст.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот. Модели дидактикии ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ таҳия карда шудаанд. Истифодаи тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар амалияи таълимӣ ба рушди комплекси хонандагон мусоидат мекунад: тафаккури эҷодии онҳоро ташаккул медиҳанд, тавачҷӯҳи маърифатиро ташаккул дода, ҷаҳонбинии онҳоро васеъ мегардонад. Ин равиш таълими анъанавии

математикиро ғанӣ мегардонад ва онро шавқовартар ва самараноктар мекунад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот:

1. Модели таҳиягардидаи ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ ки бо риояи маҷмӯи шароити педагогии татбиқи ин модел амал мекунад ба раванди таълимии мактабҳои таҷрибавӣ ворид карда шудааст.

2. Дастурҳои таълимӣ-методӣ оид ба истифодаи тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ дар раванди дарси математикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таҳия ва нашр карда шуданд, ки ба татбиқи модели ташаккули қобилиятҳои эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ равона карда шудаанд.

3. Таълими методӣ барои омӯзгорони математика оид ба ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ таҳия карда шуданд.

Чаласаи васеи шӯбаи фанҳои табиӣ-риёзӣ, технологияи иттилоотӣ ва бознигариву такмили стандарт, барномаҳои таълимию китобҳои дарсии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон баромади довталаби дараҷаи илмӣ Буриев Бахтиёр Болтаевич, хулосаи роҳбари илмӣ доктори илмҳои педагогӣ, профессор Қодиров Бахтиёр Розикович, муқарризи холис ва музокираву муҳокимаҳои илмӣ иштроқчиёни ҷаласаро шунида,

ҚАРОР ҚАРД:

1. Диссертатсияи унвонҷӯи шӯбаи фанҳои табиӣ-риёзӣ, технологияи иттилоотӣ ва бознигариву такмили стандарт, барномаҳои таълимию китобҳои дарсӣ-и Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон Буриев Бахтиёр Болтаевич дар мавзӯи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии шарқ», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот пешниҳод гардидааст, кори мустақилона баанҷомрасидаи илмӣ буда, ба талаботи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Тартиби додани дараҷаи илмӣ ҷавобгӯ доништа шавад.

2. Диссертатсияи Буриев Бахтиёр Болтаевич дар мавзӯи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагон тавассути мероси математикии олимони асримиёнагии Шарқ» барои ҳимоя ба шӯрои диссертатсионии 6D.ҚОА-077-и назди Академияи таҳсилоти Тоҷикистон пешниҳод карда шавад.

Қарор дар ҷаласаи якҷояи шӯбаи фанҳои табиӣ-риёзӣ, технологияи иттилоотӣ ва бознигариву такмили стандарт, барномаҳои таълимию китобҳои дарсӣ-и Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони

